

24. Цит. за: Новикова О.О. Посол вітчизняної науки. – С. 166.
25. Листування В.К.Піскорського. – С. 271.
26. Цит. за: Новикова О.О. Посол вітчизняної науки. – С. 167.
27. Пискорский В.К. Итальянские университеты // Ученые записки Казанского университета. – Казань, 1910. – Кн. 3.
28. Листування В.К.Піскорського. – С. 272.
29. Там само.
30. Там само. – С. 274.
31. Там само. – С. 276.
32. Там само.
33. Там само.
34. Там само. – С. 253.

Р.В.Тимченко

**Симон Петлюра і Євген Петрушевич в умовах об'єднання
українських армій (липень–листопад 1919 року):
крок до співпраці чи остаточного розпаду?**

Кінець весни–початок літа 1919 року відзначився погіршенням політичної і військової ситуації для українських республік. Широкомасштабний наступ ворогів української державності – поляків і більшовиків змусив Галицьку і Наддніпрянську армію відступати аж до Збруча. У цей складний момент, не маючи зовнішньої підтримки, будучи оточеною з усіх боків ворогами, українській владі потрібно було рятувати соборні досягнення українців.

Розвиток відносин УНР і ЗУНР після переходу УГА (Української Галицької Армії) Збруча значною мірою визначився політичними, світоглядними позиціями, уявленнями про стратегію і тактику тогочасного державного будівництва лідерів обох держав – С.Петлюри і Є.Петрушевича.

В українській історіографії ця важлива наукова проблема спеціально не досліджувалася. Окремі її аспекти знайшли відображення в працях учених української діаспори М.Стахова, В.Вериги, а також сучасних істориків М.Литвина, В.Солдатенка, В.Сергійчука та інших [1].

Для розкриття цієї теми автор ставить наступні дослідницькі завдання:

- визначити наслідки переходу УГА Збруча;
- висвітлити бачення Головного Отамана і Диктатора ЗУНР тактики боротьби за незалежність;
- показати вплив міжособистісних стосунків двох політичних лідерів на

долю соборницьких змагань.

Акт злуки УНР і ЗУНР 22 січня 1919 року носив лише формальний характер і не приніс реального об'єднання України. Галичани продовжували боротьбу за незалежність свого краю з поляками, наддніпрянці боролися з наступом більшовиків. Але події розгорталися не на користь українців. У червні–липні 1919 р. українські війська були притиснуті до Збруча. Для Дієвої Армії плацдарм обмежувався зі сходу р.Збруч, а з півдня р.Дністер. До переходу Збруча Отаман неодноразово просив допомоги від Є.Петрушевича. Але Диктатор не поспішав з прийняттям рішення, відповівши: "Панове, ви кличете нас на Велику Україну, а чи не представники вашої влади весь час ведуть демагогічну агітацію для розкладу ЗОУНР, чи не вони офіційно нацьковують на мою особу, чи не ваші агенти силкуються розкласти нашу армію, відібрати в неї довір'я до своїх вождів і внести політику в нашу армію; чи не ви дали притулок ворогам мого уряду? Скажем, а що буде з нами на Великій Україні? Як поставиться до нас нарід. Випадок з п'ятою бригадою – це не пересторога (вона була роззброєна на Чорному Острові). А як складеться співпраця наших урядів і наші взаємовідносини? Чи забезпечите нашу армію?" [2]. Ці питання були актуальними. Адже відоме негативне ставлення урядів один до одного. Та й вступати Є.Петрушевичу в боротьбу з більшовиками не дуже хотілося. До того ж уряд Радянської України обіцяв допомогу галичанам у відповідь на співпрацю.

Становище Української Галицької Армії (УГА) ставало дедалі важчим. Переломним моментом у боротьбі поляків і галичан став вступ у військові дії армії Галлера. Це були польські війська, сформовані у Франції для боротьби з більшовиками. Але поляки використали їх у власних цілях і скерували їх проти УГА. Хоча цього слід було очікувати. Франція виступала за утворення великої Польщі, до складу якої мала ввійти вся Галичина. Уряд ЗОУНР звертався до Антанти з проханням заборонити полякам використовувати армію Ю.Галлера у боротьбі з українцями та надати технічної підтримки в боротьбі з більшовиками [3]. Але це не дало ніякого результату. Крім того, 25 червня 1919 р. Рада чотирьох "з огляду на охорону людей і майна мирного населення Східної Галичини зі сторони більшовицьких банд... рішила уповноважити збройні сили Польської Республіки продовжити свої операції аж до річки Збруч" [4]. Таким чином УГА була притиснута до Збруча.

З ситуації, що склалася, галичани мали три виходи. Два з них зазнали невдачі. Порозуміння з Польщею відпало остаточно, а Румунія відмовила в переході УГА на її територію. Тому залишався єдиний вихід – перейти

р.Збруч. Командування Галицької Армії направило телеграму С.Петлюрі: "Під сильним напором польських сил, за браком амуніції й інших матеріялів, Галицька Армія змушена перейти річку Збруч й шукати опори й охорони на широких ланах Великої України". У свою чергу, командування Наддніпрянської армії відповіло, що "приймає Галицьку Армію, як братню, і всіма силами їй допоможе" [5].

Урешті-решт 9 липня 1919 р. сам Є.Петрушевич ніби погодився приєднатися до уряду й армії Наддніпрянщини. У цей час ще існував варіант союзу з більшовиками. За умовами угоди з Радянською Росією Галичина повинна була повністю розірвати всі зв'язки з УНР, а УГА – стати частиною Червоної Армії. Але в цьому випадку диктатор мав порушити січневий Акт про об'єднання України.

У результаті переговорів з С.Петлюрою 14 липня 1919 р. Є.Петрушевич остаточно вирішив перевести за Збруч свої війська та уряд. Його рішення було направлене в Штаб Наддніпрянської Армії: "З огляду на несприятливі обставини вся Галицька армія і Галицький уряд, починаючи з 15 липня, переходять на східний беріг Збруча, тобто на Наддніпрянщину, щоб усі сили використати для спільної боротьби з більшовиками й звільнити від них Наддніпрянську Україну" [6].

У Борщеві С.Петлюра пообіцяв Диктаторові змінити Кабінет Міністрів, яким той був незадоволений. До того ж Головний Отаман запевняв, що стане "ціла Україна проти більшовиків" [7], вказуючи ніби на повне об'єднання і спільну мету.

Диктатор у свою чергу видав наказ старшинам, яким спонукав галицьку армію до нової боротьби і вказував на причини, що змушують залишати свій край: "Наша армія відпочивши... pomoже Східній Україні в поширенні її території. Долі обох областей тісно зв'язані між собою. До того ж, не вільно забувати, що від часу проголошення злуки обох областей ми Галичани стали горожанами Соборної України, а тим самим маємо обов'язок помагати в потребі і її Східної Области" [8]. Цей крок був необхідний, оскільки не всі галичани розуміли, чому вони йдуть боротися з незнайомим ворогом, коли їхня батьківщина захоплена поляками. Це мало підняти моральний дух та боєздатність Галицької Армії. Наказ також містив звернення до жовнів: "Ми боремося з ними (більшовиками) тільки на те, щоб освободити тут з під їх панування більше української землі, де ми могли б зорганізуватися і скріпитися. А тоді знов підемо на Галичину. Бо наша найвища ціль – відібрати Галичину від ляхських завойовників... Наша найвища ціль: заховати армію й відібрати Галичину для себе й для Великої України" [9].

16 липня 1919 р. розпочався перехід галицької армії на територію Великої України. "Були то страшні дні. З одного боку напірали поляки, з другого большевики. Територія обох українських держав займала дуже малий простір по обох боках Збруча. На тім просторі чути було гук гармат і від сходу і від заходу..." [10], – писав очевидець тих подій О.Назарук у своїх спогадах. Сам перехід тривав три дні. Обидві армії зберігали свою самостійність. УГА підпорядковувалася Начальній Команді Галицької Армії, на чолі якої стояв генерал-четар М.Тарнавський. Придніпрянська – Штабу Придніпрянської Дієвої Армії під командою отамана В.Сальського. Для координації дій обох армій утворено Штаб Головного Отамана. Шефом штабу призначено генерала М.Юнаківа. Проте у політичному плані єдність була дуже проблематичною. Міністерство у справах Галичини хоч і було офіційно ліквідоване 29 вересня 1919 р., але фактично існувало й надалі.

Після переходу УГА р.Збруч загострилася боротьба між обома урядами. С.Вітик і О.Безпалко видавали у Кам'янці газети, де засуджували Диктатора, його політику та вимагали усунення його від влади. С.Петлюра ж не бажав давати коштів і обмундирування для галицької армії [11].

"Роздаючи без усякого відчиту й контролю торбами міліони ріжним отаманам, пройдисвітам і шарлатанам, ні разу не пославши за кордон ні одної ревізії над десятками своїх місій і комісій, які сотні мільйонів гривень розкидали й розкрадали, – кам'янецькі чудодії раптом пронялись надзвичайною строгістю щодо галицької армії, вимагаючи від неї відчитів, справоздань у грошах, затримуючи видачу тих грошей" [12].

Директорія взагалі не хотіла бачити у своєму складі Є.Петрушевича. Він тільки один раз виніс своє рішення, і те було відкинute. О.Назарук, який проживав на Наддніпрянщині, вважав, що потрібен новий член, який би слідкував за подіями у Галичині. На його думку, найкращі кандидати – І.Макух або А.Горбачевський. Цей план було відкинute, бо кожна партія б забажала свого представника у Директорії [13].

Зважаючи на поточні події, С.Петлюра відчував неладне і поділився своїми тривогами з ад'ютантом О.Доценком: "З паном Петрушевичем я завжди дійду до порозуміння... Він зрозуміє потребу в цьому з огляду на момент – тоді й галичани візьмуться до роботи. От тільки партії тяжко без парламенту, але, може, здоровий державний розум побідить розкол і розбіжності, а як ні – ну тоді пошукаємо виходу" [14].

Першочерговим завданням було визначення напряму спільного удару українських армій. Галичани висловлювалися за похід на Одесу, де можна було перепочити армії, отримати необхідні боєприпаси і одяг морем. Але

С.Петлюра цього не сприйняв, вибравши головну ціль для удару столицю – м.Київ. У разі успіху операції він сподівався добитися визнання Антантаю і на поширення повстання проти більшовиків. Можливо, він вірив, що Антанта не допустить війни з А.Денікіним [15]. В.Галан, комендант батальйону гарматного галицького полку, згадував свій шлях на столицю: "Спершу не йшли ми охотно на більшовиків... Населення вітало нас, засипало цвітами, як це було в Галичині, і ми відчули, що це справді наші брати, а ми боремося за свободу всього українського народу" [16].

На відміну від нього, поручик УГА П.Мигович зазначав, що наддніпрянське населення ставилося до галичан, як до "австрійців", що довго потрібно було пояснювати, хто вони такі і для чого прийшли на Велику Україну [17].

31 серпня 1919 р. українські війська вступили до Києва. Головним завданням було втримати його у своїх руках і не допустити денікінських військ до столиці. Але вночі через міст, який залишився без охорони, пройшли білогвардійці. Коли полковник В.Сальський запропонував генералу А.Кравсу, керуючому київською операцією, вибити силою війська генерала М.Бредова, то той відмовився. Можна сказати, що А.Кравс діяв нерішуче. Але від Головного Отамана була отримана команда не вступати у бойові дії з білогвардійськими військами. У результаті українські війська залишили Київ.

Аналізуючи причини невдачі українського визвольного руху в боротьбі за Київ, І.Мазепа головну вину за відступ зі столиці покладає на галичан: "Київські події були логічним вислідом того політичного москофільства, точніше денікінофільства, яким жили вже в той час Галицький уряд і командування. Звідси та легкість, з якою провідники Галицької армії при першій же зустрічі з денікінцями безоглядно кинулися їм в обійми" [18].

О.Назарук, міністр преси і пропаганди, у часописі "Стрілець" звинувачує, хоча й не вказує імен, отаманів і С.Петлюру, наголошуючи, що вони не те, що не можуть керувати військовими діями, а навіть географічну карту не можуть прочитати [19].

Для обговорення подальшого плану дій 4 вересня 1919 р. була скликана спільна нарада наддніпрянського і галицького урядів, де С.Петлюра наполягав негайно розпочати наступ проти денікінських військ. Він був упевнений, що населення повсюди підніме повстання проти білогвардійців і це значно полегшить їхню боротьбу. Але іншої думки був Є.Петрушевич. Він вважав, що ця війна недоцільна й небезпечна. Диктатор наголошував на утворенні нового уряду, з яким буде вести розмову

А.Денікін. Пізніше І.Мазепа з цього приводу писав: "Не залишалось сумніву, що галичани будуть усіма способами уникати війни з Денікіним і шукати з ним порозуміння на любых умовах" [20].

У результаті цих протиріч починає загострюватися проблема пошуку зовнішніх союзників у боротьбі за незалежність України. С.Петлюра й Є.Петрушевич мали зовсім протилежні зовнішні орієнтації, до того ж кожен намагався використати іншого для втілення в життя власних цілей. Галичани йшли на війну проти більшовиків з лозунгом "На Львів через Київ", а Головний Отаман на Київ – коштом Галичини. Адже УГА була потужнішою в порівнянні з Дієвою Армією, та й за рахунок Галичини Головний Отаман хотів помиритися з Польщею й отримати визнання від Антанти. Для цього ще в серпні до Варшави була відправлена місія П.Пилипчука. Але ці події тільки загострили відносини УНР з Галичиною. 11 вересня 1919 року у пресі з'явилось інтерв'ю П.Пилипчука під промовистою назвою "Союз з Польщею за ціну Галичини", де він наголошував про те, що галицький уряд уже не існує, а Є. Петрушевич не бере участі в політичному житті. Польський телеграф відсилав депеші, що українці зреклися Східної Галичини. Згодом П.Пилипчук виправдовувався, що військо знаходиться під одним командуванням. Уряд ЗОУНР перебуває в Кам'янці, але в наддніпрянські справи не втручається, а справи Східної Галичини має вирішити Антанта [21].

Складна міжнародна ситуація негайно вимагала єдності в діяльності обох урядів. 22 вересня 1919 р. було перехоплено наказ Денікіна про наступ Добармії на українські війська, а 24 вересня було оголошено маніфест, який закликав українців до боротьби з білогвардійцями. Підпис під маніфестом поставили і С.Петлюра, і Є.Петрушевич. Іншим спільним актом була урочиста обітниця народу: "Сьогодні ми приносимо урочисту обітницю вірно служити своєму народові, не припиняючи боротьби, поки не звільнимо нашу Україну від всіх ворогів" [22].

Цього ж дня присягнув на вірність і Штаб Дієвої Армії. С.Петлюра, вітаючи, сказав, що штаб є мозком армії і слова присяги будуть нагадувати про відповідальність перед своїм народом. Представник духовенства на богослужінні закликав: "Всі вставайте на захист України, і ми збудуємо Велику Вільну Самостійну Україну. Ми тільки тоді будемо існувати, коли будемо вільними й незалежними від інших народів, а це ми повинні зробити власними силами" [23].

Зважаючи на загрозливе становище армії (виснаженість, хвороби, нестачу боєприпасів), Начальна Команда Галицької Армії (НКГА) все

більше схилилася до об'єднання з А.Денікіним. А 18 жовтня 1919 р. вона попросила Є.Петрушевича вислати делегацію для перемовин із білогвардійцями.

В.Винниченко мав свій погляд на поточні події: "Для них (галицького проводу – авт.) це була єдина й цілком зрозуміла орієнтація. Одкинувши большевиків, вони не мали инчого спільника, як Денікіна. Денікін же, виступаючи в ролі "собирателя земли русской", по старій, ще царській традиції вважав Галичину "исконнымъ русским краєм". Отже, він з охотою прибрав би й цей край у лоно "єдиної-неделімої". А коли б галичане показали себе прихильниками й вірними друзями Росії, їм можна було б дати якусь безпечну для "єдиної" автономійку" [24].

Його доповнював П.Христюк: "В своїй пресі вони (галичани – авт.) безперестанно лаяли наддніпрянське правительство за його "безладну політику" і за "нездатність налагодити управління краєм", підхваляючи в той самий час різних денікінців (під прапором преклонення перед їхнім "фаховим" досвідом)" [25].

Галичани вимагали, щоб С.Петлюру звільнили від оперативного управління, а залишили лише титул Головного Отамана, крім того, бажали, щоб міністром фінансів став представник ЗОУНР. Та С.Петлюра відповів на ці вимоги: "Відійти завше легше, а відповідальність? Я її беру на себе і в слушний момент сам дам справоздання зі своєї роботи перед народом, представленим в організованому вигляді, – і закінчив, – Я сьогодні так зроблю, я сам і відповім, коли цього буде треба, за свою діяльність" [26].

А армія перебувала в досить скрутному становищі. Про критичний стан йшлося у телеграмі до Головного Отамана від одного з командирів Дієвої Армії: "Для того, щоб армія могла виконати покладені на неї сучасною обставиною стратегічні завдання, необхідно... теплий одяг... не менш двадцяти тисяч рушниць... поліпшити санітарне становище... Коли ці потреби не будуть задоволені, то не приходиться сподіватися досягти що небудь військовою силою" [27].

Для обговорення ситуації, що склалася, була скликана нарада у Вінниці за участю провідних політичних діячів УНР та командування армії, де один молодий поручик запропонував змінити кабінет і до його складу ввести військових, а Б.Мартоса, С.Вітика і О.Безпалка звільнити. У відповідь С.Петлюра зауважив, що армія не вправі ставити політичні вимоги. Є.Петрушевич додав: "Де ж ви бачили, що якась дисциплінована, європейська армія ставила своєму урядові такі вимоги? Всі болі устануть і ми вийдемо побідниками" [28]. Командувач УГА М.Тарнавський промов-

чав. Він не очікував такої єдності в думках політичних лідерів.

Щоб сконсолідувати українські сили для боротьби з ворогом, 25 жовтня 1919 р. була скликана державна нарада. С.Петлюра і Є.Петрушевич у своїх виступах говорили про єдність думок обох урядів, про спільну мету, звинувачували тих, хто пише наклепи, про непорозуміння між ними, запевняли, що їх ідеалом є Соборна Україна. Зокрема, Головний Отаман наголошував: "Як у Верховної Влади, Диктатора Західної Области, Уряду Наддніпрянщини і в обох арміях панує гармонія, згода, одна воля, один національний могутній дух, так і в усіх політичних та громадських організаціях, в цілім народі мусить повстати також великий порив, одна воля, один дух, спільне всім бажання... – виборення нашої незалежності". Його підтримав Є.Петрушевич: "Непорозумінь і сепаратних виступів у важних проблемах внутрішньої і закордонної політики ні один уряд не робив без порозуміння з другим і через те всі нерозумні чутки і підозріння, що в останніх часах оббігали навіть частину нашої преси, являються плодом інтриг наших ворогів... Галицьке громадянство леліє ті самі національні ідеали, що й Наддніпрянська Україна, а наддністрянська армія своєю кровю від Збруча аж по Київ позначила хрестну дорогу любови до Соборної України" [29]. Загалом нарада більше нагадувала зібрання представників політичних партій і на подальший хід подій суттєвого впливу не справила.

На пропозицію В.Сальського 4 листопада 1919 р. у Жмеринці була скликана нова нарада, на якій були присутні С.Петлюра, А.Макаренко, Є.Петрушевич, І.Мазепа, В.Сальський, отамани – М.Удовиченко, Є.Коновалець. Керівників УГА М.Тарнавського і А.Шаманека не було. М.Омельянович-Павленко не прибув через скрутне становище на фронті.

Галичани знову вихід із кризи бачили в союзі з А.Денікіним. Наддніпрянці вважали, що краще порозумітися з Антантою, але до компромісу так і не прийшли. В.Сальський наголошував, що "армія перебуває в тяжкому положенні... На фронті кров проливається, а де ж населення? Воно до цього часу називає нас "петлюрівцями", а Галичан – "австріяками": активно ніхто не допомагає. Причина наших неуспіхів полягає в тому, що ми не маємо сталого контакту й організованого зв'язку з народом" [30]. У той же час підполковник Долежаль наголошував, що Денікін більше місяця не втримається, тому необхідно почекати. Його підтримував і С.Петлюра.

У ході наради Є.Петрушевич отримав телеграму, в якій говорилося, що в разі неприйняття чіткого рішення НКГА буде сама вести переговори. Він

заявив: "Бже з огляду на такий хід справ, я щодо генерала Тарнавського і шефа штабу полковника Шаманека витягну якнайдалші консенвенції" [31]. Для нього самого був неприємним такий перебіг справ. Зважаючи на вказані події, уряд УНР дав згоду на переговори з А.Денікіним. Вирішили відправити дві делегації – від ЗОУНР і від УНР. В.Сальський же був проти двох делегацій, вважаючи, що достатньо й однієї.

Наступного дня вирішено, в разі неприбуття антантівської місії до 6 листопада, висилати спільну делегацію українських урядів для переговорів з Добрармією. Через деякий час стало відомо про сепаратний договір генерала М.Тарнавського з Денікіним.

Коли С.Петлюра дізнався про "зраду" генерала М.Тарнавського, то він зажадав від Є.Петрушевича розстрілу генерала без суду і слідства. Але лідер ЗОУНР відмовив у цьому, посилаючись на європейські закони і правила війни, за якими суд має вирішити подальшу долю генерала.

Поручик УГА П.Мигович згадував, що "вістку цю (договір УГА з Денікіним – авт.) приняло наше стрілецтво і старшини з вдоволенням. Ніхто із наших старшин полку не застановлявся над політичними консеквенціями такого перемир'я. Не було вже у нас війська, що могло ставити якийсь поважніший опір ворогові" [32].

Після переходу УГА до Денікіна в газеті "Україна" від 12 листопада надруковано замітку "Диктатура нас губить" із звинуваченням не тільки на адресу УГА, але й самого Є.Петрушевича, який нібито керував усім цим процесом. У публікації галичани звинувачувалися у тому, що прийшли на Наддніпрянщину, щоб "своїми власними руками зруйнувати те, чого не могли доконати ні большевистські, ні денікінські армії... Сама Диктатура і виконавець її волі – Начальна Команда Галицької Армії – пограбувала наше майно, довела до жебрачої торби нашу наддніпрянську армію. Ми можемо в короткім часі стати свідком страшної братерської різни, помсти брата Наддніпрянца над невинним братом Наддністрянцем" [33]. При цьому замовчувалося, що уряд Наддніпрянщини мав утримувати Галицьку армію після переходу Збруча, а цього не було зроблено. УГА мала отримувати по 300 мільйонів карбованців на місяць, але в серпні виплатили 120 мільйонів, а у вересні лише 70 [34]. У катастрофічному стані перебувала не лише Дієва Армія, але й сама УГА. О.Левицький вважав, що генерал М.Тарнавський пішов на цей крок, щоб урятувати те, що залишилося від армії. Тому вже 14 листопада вийшла нова замітка "Історичний момент", де засуджувалися лише М.Тарнавський і А.Шаманек, а уряд і УГА не вважалися винними в останніх подіях. Новим командувачем армії став генерал О.Микитка.

О.Удовиченко, один з командувачів наддніпрянської армії, так пояснював перебіг подій: "З тяжкими моральними муками він перейшов Збруч, покинувши свій рідний край. В ім'я національної ідеї після невдалої боротьби з поляками він пішов на боротьбу з новим ворогом – москалем. У тяжких умовах, спливаючи потом і кров'ю, він дійшов, нарешті, до столиці Києва, промарширувавши 500 кілометрів. Розбивши "червоного москаля", він у Києві зустрів нового ворога "білого москаля". Перед ним була нова боротьба, яка погребувала нових жертв. Моральні й фізичні сили галицького вояка не витримали, він почав втрачати їх" [35].

12 листопада 1919 р. Рада Міністрів запропонувала диктатору передати управління УГА Головному Отаману. М.Шаповал, один з діячів української революції, так змальовує тогочасну ситуацію: "Петрушевич лежав хворий, з двома револьверами біля себе, а будинок його був оточений вірними стрільцями з кулеметами і т.п., бо він боявся арешту. Довгі розмови не довели ні до чого, бо Петрушевич відмовився категорично передати команду Петлюрі, кажучи, що він не може відважитись передати армію людям, які її дорешти зруйнують, бо він їм не вірить і т.п. Скінчилось нічим" [36].

Цього ж дня відбувся останній виступ Є.Петрушевича перед старшинами, у якому повністю схвалив союз з Добровольчою Армією. Згодом він виїхав за кордон і продовжував свою діяльність уже в еміграції.

Він не залишив над УГА свого заступника і не дав ніяких директив. Таким чином, галицька армія без жодного політичного проводу залишилася на чолі з генералом Микиткою та полковником Ціріцом [37].

Отже, на взаємовідносини С.Петлюри і Є.Петрушевича помітний вплив справляли різне бачення перспектив державного будівництва та провідні політичні діячі обох республік. Диктатор Галичини весь час хотів зберегти свою частину не тільки автономною, але й незалежною. Впливала на розвиток подій і низка зовнішньополітичних факторів: польсько-українська кампанія за Східну Галичину, наступ російських армій на Україну.

Об'єднання українських армій у липні 1919 року не поліпшило ситуації. Між політичними лідерами залишалася взаємна недовіра, неузгодженість у важливих політичних справах, та й армія не мала спільного керівництва. Апогеєм співпраці між ними став наступ на Київ та визволення його з-під влади більшовиків. Але втрата столиці, важке становище українських армій негативно відобразилися на долі соборних змагань українців. Низка нарад української влади мала на меті підняти бойовий дух української

армії і піднятися до вирішального удару проти ворогів. Але сепаратний договір НКГА з Денікіним звів нанівець соборні досягнення українців.

Література

1. Верига В. Визвольна боротьба в Україні 1914–1923 рр.: В 2 т. – Львів, 2005; Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР. – Львів, 1995; Сергійчук В. Українська соборність. – Л., 1999; Солдатенко В. Соборництво і регіоналізм в українському державотворенні (1917–1920 рр.). – К., 2001; Стахів М. Україна в добі Директорії У.Н.Р.: В 7 т. – Скрантон, 1962–1966.
2. Капустянський М. Похід українських армій на Київ і Одесу. – Ч. 3. – Львів, 1922. – С. 50–51.
3. ЦДІАЛ, ф. 368, оп. 1, спр. 107, арк. 3.
4. Нагаєвський І. Історія української держави ХХ століття. – К., 1993. – С. 247.
5. Мазепа І. Україна в огні бурі революцій. – К., 2003. – С. 224.
6. Там само. – С. 225.
7. Назарук О. Рік на Великій Україні. – Нью-Йорк, 1978. – С. 180.
8. ЦДАВО, ф. 2192, оп. 1, спр. 3, арк. 148.
9. Стрілець. – 1919. – 23 липня.
10. Назарук О. Назв. праця. – С. 182.
11. Шевчук В. Пора сказати правду про наші визвольні змагання, добитися волі для Галицької землі, 1918–1939 рр. – Торонто, 1965. – С. 61.
12. Винниченко В. Відродження нації. – Ч. 3. – К.; Відень, 1920. – С. 462.
13. Назарук О. Назв. праця. – С. 209.
14. Доценко О. Літопис української революції: Матеріали й документи до історії української революції. – Т. 2, кн. 4. – К., 1923. – С. 19.
15. Слободич О. Як гасли вогні. Нарис української революції в 1917–1920 рр. – Частина V: Доба диктатур. – Львів, 1937. – С. 11.
16. Галан В. На Київ // Альманах Червоної Калини... – 1931. – Річник X. – С. 72.
17. Мигович П. При VII Львівській Бригаді на Великій Україні // Літопис Червоної Калини. – 1938. – Число II. – С. 6.
18. Мазепа І. Назв. праця. – С. 261.
19. Там само. – С. 265.
20. Там само. – С. 268.
21. Доценко О. Назв. праця. – С. 72–73.
22. Там само. – С. 107–108.
23. Там само. – С. 111.
24. Винниченко В. Назв. праця. – С. 464.
25. Христюк П. Замітки і матеріали до української революції. – Т. 4. – Кам'янець–Відень, 1922. – С. 163.
26. Шаповал М. Велика Революція і українська визвольна програма. – Прага, 1928. – С. 161.
27. ЦДІАЛ, ф. 581, оп. 1, спр. 31, арк. 57.

28. Доценко О. Назв. праця. – С. 269.
29. Лозинський М. Галичина в 1918–1920 рр. – Нью-Йорк, 1970. – С. 180–181.
30. Слободич О. Назв. праця – С. 39.
31. Мазепа І. Назв. праця. – С. 305.
32. Мигович П. При VII Львівській Бригаді на Великій Україні // Літопис Червоної Калини. – 1938. – Число VI. – С. 17.
33. Доценко О. Назв. праця. – С. 282.
34. Левицький О. Галицька армія на Великій Україні. – Відень, 1921. – С. 12–13.
35. Удовиченко О. Україна в боротьбі за державність. – К., 1995. – С. 127.
36. Шаповал М. Назв. праця. – С. 161.
37. Паліїв Д. На чисту воду // Літопис Червоної Калини. – 1930. – Число VI. – С. 15.

П.П.Моціяка

**Людина зі зброєю в храмі науки: хроніка протистояння
(Історико-філологічний інститут князя Безбородька в 1917–1920 рр.)**

"На війні, як на війні", кажуть французи, маючи на увазі, що на війні всякого буває. До цього можна додати, що під час революції такої "всячини" буває ще більше. У період 1914–1920 рр. Історико-філологічний інститут князя Безбородька безпосередньо відчув війну і революцію у всіх їхніх негативних проявах. Більше того – міг тоді інститут і зовсім припинити своє існування під впливом війни і революційного виру.

Тема взаємовідносин адміністрації інституту з військовими властями, які представляли різні політичні табори і режими, до цього часу не знайшла свого відображення в історичних дослідженнях. А тим часом постає чимало питань, на які треба дати відповідь. Це, зокрема, з'ясування характеру цих відносин, виявлення основоположних ціннісних орієнтацій основних фігурантів цього протистояння, коли, наприклад, адміністрація інституту відстоювала пріоритетність освіти, а військові наполягали на безумовній перевазі потреб людини зі зброєю. З'ясування цих та інших дотичних до цього проблем і буде предметом нашого дослідницького пошуку.

На початку ХХ ст. війна в Європі невпинно насувалася. Розкол континенту на два ворожих військово-політичних угруповання і загострення міждержавних суперечностей були очевидними і військово-зіткнення